

НАРАТИВ ЯК СКЛАДОВА РОМАНУ «БІЙЦІВСЬКИЙ КЛУБ» ЧАКА ПАЛАНІКА

Чак Паланік – популярний американський новеліст Покоління Х, людей, які народилися у період з 1965 – 1979 рр., тобто він має власну велику читацьку аудиторію по всьому світу. Роман «Бійцівський клуб» було екранізовано, і стрічка мала великий успіх. Ідіостиль письменника характеризується нелінійним нарративом, що є проявом постмодернізму, показом героїв-маргіналів, мінімалізмом, іронією та чорним гумором. Роман «Бійцівський Клуб» було екранізовано, і стрічка мала великий успіх. Тому ми вважаємо, що дослідження творчості Чака Паланіка є актуальним у галузі літературознавства, лінгвістики тексту, стилістики та наратології.

Дослідженням нарративу займалися такі науковці, як Р. Барт, Й. Брокмейер, Р. Харре, Р. Інгарден та ін., але питання про наратив у сучасному американському романі досліджено ще не повністю. Творчість Чака Паланіка розглядали такі літературознавці, як Л. Міллер, Е. Дженкінс, Ш. О'Хеган, С. Томлінсон, Д. Лім, Р. Чалмерс, А. Банн, А. Акбар, Н. Пауерс та ін., але саме особливості нарративу у романі «Бійцівський клуб» досліджені не були.

Метою статті є проаналізувати витоки наратології як науки та дослідити особливості нарративу у романі американського письменника Чака Паланіка «Бійцівський клуб».

На сучасну американську літературу вплинула філософія культурної свідомості, яка будується на засадах постструктуралізму. На зміну модерністській елітарності і формальному експериментаторству приходять нові форми постмодерністської теорії, які семантично пов'язані з лінгвістикою тексту і наратологією. Модернізм виступив уособленням дегуманізації мистецтва, в той час, як постмодернізм наголошує на втраті духовних і моральних цінностей планети, зображуючи кінець історії як кінець людини. Письменник-постмодерніст зображує людину, яка втомилася від життя і немає жодних сил боротися за «місцем під сонцем». Різниця полягає в тому, що якщо в епоху модернізму мистецтво слова ще зберігало високий ціннісний статус в суспільстві, художник ще міг відчувати себе творцем і пророком, то у постмодернізмі мистецтво стає не обов'язковим, анархічним, наскрізь іронічним [2, с. 153].

Сучасна література об'єднала безліч різних стильових напрямків: фентезі, кіберпанк, трансгресивну літературу – кожен з них має своїх шанувальників. Зупинимось конкретно на понятті трансгресивної літератури. Термін «трансгресія» позначає перехід кордонів, вихід за межі умовностей, культурних і соціальних норм, тобто це своєрідний прорив у незвідане, прорив часом жорсткий і небезпечний, який мало піддається логічному поясненню [5]. У досліджуваному творі Ч. Паланіка така жорстокість часто зустрічається, коли оповідач спеціально звертається до читача:

«You are not special. You're not a beautiful and unique snowflake. You're the same decaying organic matter as everything else. We're all part of the same compost heap» [8, с. 134].

В основі літератури постмодернізму лежить також поняття гри, яке пішло від романтичної іронії. Гра в постмодернізмі заповнює все і поглинає саму себе, веде до втрати мети і сенсу гри. Постмодерністи заявляють, що прийшла пора відмовитися від традиційних категорій прекрасного і справжнього, тому що ми живемо у світі одноденних підробок, фальшивих знань, у світі імітацій [1, с. 35]. Так, Чак Паланік не забуває приділяти увагу своєму читачеві, він навмисно грає з ним, змінюючи форму наративних масок, що є типовим для постмодерністських творів. Форма оповіді змінюється з першої особи на другу, таким чином, складається враження, що читач особисто бере участь у розвитку сюжету:

«You wake up, and you're at Willow Run <...> You get the second projector started so it will be running up to speed» [8, с. 27].

Термін «наратив» з'явився відносно недавно, а саме у 60-х роках минулого століття, коли сформувалася наратологія, як окремих розділ літературознавства. Загалом, до середини ХХ ст. мало приділялося уваги наративним компонентам, бо ці елементи могли однаково знаходитись у засобах вербальної і невербальної мов. Постійний, нерозв'язаний конфлікт між аналітичним та конструктивістським поглядом, заснованим на окремих подіях, та цілісне уявлення, яке стосується сюжетних ліній розширюється наративним підходом. Також цей метод є необхідним для розуміння багатосуб'єктної оповіді та тлумачення концепту «я» / «інший».

П. Баррі вважає, що головна відмінність наративу полягає у використанні суб'єктивного відношення до ситуації, включаючи емоції та власне враження оповідача-наратора. Це суттєво впливає на зацікавленість твором, певну реакцію, що утворюють кінематичну структуру, в якій зміст організовується у причинно-наслідковій послідовності подій, що відбуваються в лінійному часі [1, с. 277].

Наратологія як наука сформувалася в рамках структуралізму, і зараз набуває статус міждисциплінарної галузі між наукового пошуку, завдання якої полягає в розкритті наративів. Пильна увага до вивчення наративів пояснюється, перш за все, здатністю розповідних текстів фіксувати і передавати різні аспекти людського досвіду, які представлені крізь призму певного соціально-культурного контексту. Серед величезного розмаїття наративів особливе місце займають художні наративи, вони розуміються як спосіб динамічного вибудовування «вігадоного світу», ретельно продуманого автором і вираженого в текстових структурах, здатних максимально ефективно направити думку реципієнта на реконструкцію «глобальної ментальної репрезентації цього світу» [3, с. 176].

Класична наратологія безпосередньо пов'язана з двома тенденціями: з виявленням передумов наратологічного підходу в попередніх теоретичних концепціях та запозиченням і реінтерпретацією понять із суміжних наукових галузей [2, с. 150]. Прийнято вважати, що принципи наративного підходу були сформульовані раніше, ніж з'явився термін «наратологія». Безпосередньо сам термін «наратологія» був запропонований французьким філософом, теоретиком структуралізму у літературознавстві Ц. Тодоровим у 1969 р., коли він і низка інших французьких класиків, таких, як Р. Барт, А. Греймас, Ж. Женетт та К. Бремен опублікували праці з наративної теорії протягом наступного десятиліття, хоча сама наратологія з'являється трьома роками раніше з виходом «Введення у структурний аналіз розповідних текстів» Р. Барта та «Структурна семантика» А. Греймаса [7].

Наратив виконує функцію інструмента, за допомогою якого зображується внутрішній світ автора, його психологічний та емоційний стан, і, таким чином, передає авторську оцінку об'єктивної дійсності. У широкому сенсі наратив може трактуватися як вербальне уявлення ситуацій та подій, які розкривають внутрішній світ персонажа, тобто його різноманітні психологічні стани, дії, характеристики, що відбуваються в певних просторово-часових координатах. Приклад цього можна побачити у наступному уривку з роману:

«Tyler only says this to make me feel better. The truth is I like my boss. Besides, I'm enlightened now. You know, only Buddha-style behavior. Spider chrysanthemums. The Diamond Sutra and the Blue Cliff Record. Hari Rama, you know, Krishna, Krishna. You know, Enlightened» [8, с. 69].

Наративна структура «Бійцовського клубу» не є хронологічною та лінійною. Історія починається із зображення оповідача у скрутному становищі. Головний герой вирішує вчинити самогубство зі своїм другом:

«Tyler and me at the edge of the roof, the gun in my mouth, I'm wondering how clean the gun is» [8, с. 13].

Ця сцена повторюється і в кінці роману, однак після висвітлювання подій, які відбулися раніше. Така структура твору має на меті заплутати читача, однак викликає зацікавленість до історії. Це впливає на розуміння читача, як саме герої опинилися в такій ситуації, що змусило їх відважитися на такий крок.

Наратор в досліджуваному романі є гомодієтичним, бо постає одночасно в ролі оповідача і дійової особи, тому розповідь ведеться від першої особи, що надає елемент правдивості та реальності зображуваним подіям:

«When Marla screams, I throw the skirt in her face and run. I slip. I run <...> Marla runs after me» [8, с. 93].

Елемент мовної гри із читачем реалізує перлюкутивний вплив на читача за допомогою певних мовленнєвих актів, наративних тактик і стратегій. Л.М. Ортіс вважає, що як оповідач, так і персонажі можуть втручатися або переривати розповідь, що впливає на причинно-наслідковий зв'язок історії. Саме оповідач дає змогу читачеві визначити важливість подій, виокремити пріоритетні теми, або взагалі пропустити «нецікаві» для читача описи чи деталі. Автор може вступати у діалог з читачем за допомогою свого тексту, бо використовуються багато різних прийомів для заплутування читача, створення інтерпретацій, що включають різні конструкції та прийоми [4, с. 45]. Читачеві важко зрозуміти, де закінчується розповідь оповідача, і де він діє як дійова особа твору:

«If you draw a proposal, then you have to go to the import beer festival this weekend and push over a guy in a chemical toilet. If you get arrested, you're off the Assault Committee. If you laugh, you're off the committee»[8, с. 120]

Присутній елемент психонаративу дозволяє поглибитися у психологічні й емоційні стани персонажів. Так, оповідачем у Чака Паланіка виступає наратор, який страждає психічним розладом особистості, однак сам читач цього навіть не підозрює. Вербальне втілення ситуацій фокусується на зображенні внутрішніх переживань, які включають в себе почуття, емоції, логіку вчинків. ТайлерДейден – це альтер-его оповідача, ім'я якого залишається невідомим. Для власної ідентифікації персонаж використовує маску адвоката, що, на думку З. Фуніокової, є спробою пожаліти себе та виправдати власне

мізерне існування [6, с. 53]. Однак, читач дізнається тільки в кінці історії про те, що Тайлер і оповідач – це лише дві сторони розколу особистості. Таким чином, з'являється концепт «Я» / «інший», що доповнює альтернативну реальність, та надає бінарну позицію: «Я» характеризується як усе позитивне – маска захисника; «Інший», як його протилежність, негативне – маска агресора.

Таким чином, нами було визначено, що у творі Ч. Паланіка «Бійцівський клуб» наратив є нелінійним та оповідач має повну владу над оповіддю, при цьому він виступає «ненадійним оповідачем», тобто тим, хто несвідомо вводить читача в оману, не розкриваючи всієї правди.

Перспективою подальшого дослідження є більш детальний аналіз наративу, як різновиду розповіді у романі Ч. Паланіка «Бійцівський клуб».

ЛІТЕРАТУРА

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пітер Баррі; пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с.
2. Білоус П. В. Теорія літератури: навч. посіб. / П. В. Білоус. – К.: Академвидав, 2013. – 328 с.
3. Женетт Ж. Фигуры. В 2-х томах. Том 1-2 / Жерар Женетт. – М.: Изд.-во им. Сабашниковых, 1998. – 944 с.
4. Ортіс Л.М. «Я / інший». Ліза М. Ортіс// Енциклопедія постмодернізму/ за редакцією Ч.Е. Вінквіста та В.Е Тейлора. – К.: Основи, 2003. – 477 с.
5. American heritage dictionary of the English language. – Режим доступу: <https://ahdictionary.com/>
6. Fonioková, Zuzana. Bending Facts Within and Beyond the Borders of Unreliable Narration in Selected Novels by Kazuo Ishiguro and Max Frisch. – Режим доступу: <https://theses.cz/id/1tycj1/?lang=en;furl=%2Fid%2F1tycj1%2F>
7. Meister, J. K. Handbook of Narratology / J. K. Meister // Handbook of Narratology / ed. by P. Hühn, J. Pier, W. Schmid, J. Shönert. – Berlin ; NY : Walter de Gruyter, 2009. – P. 329–351.
8. Palahniuk, Chuck. Fight Club. – Режим доступу: http://knigger.org/palanik/about/fight_club?hl=en

Барташук О.Ю.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

СИМВОЛІКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «КОХАННЯ» У НОВЕЛАХ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Тема кохання – вічна тема не тільки в літературі, але в мистецтві в цілому. Кожен митець привносить у неї щось своє: ставлення до цього почуття, його розуміння, словесне наповнення та його художнє оформлення.